

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д.и.н. **Илия Георгиев Илиев**, р-л на секция „Средновековна история“ при Института за исторически изследвания – БАН (научно направление на последната хабилитация: 2.2 История и археология; средновековна обща история – византология) за дисертационния труд на **Николай Орлинов Данев**, докторант в Нов български университет, Магистърски факултет, Департамент „История“, Програма „Исторически изследвания“ с научен ръководител проф. д-р Цветана Чолова на тема **„Залезът на Византия: Мануил II Палеолог (1391 – 1425 г.), Османската империя и Европа“** за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Император Мануил II Палеолог е една от най-значимите фигури в късноримската история с определена роля в историята на целия Балкански полуостров и Югоизточна Европа в периода на османската експанзия от началото на XV в. Той не е непознат на изследователите на тази материя и закономерно е привлякъл вниманието на докторанта и на неговата научна ръководителка. В резултат на доброто планиране и наличните качества на младия колега се е получил добър дисертационен труд, отговарящ на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на критериите на висшето училище, където Николай Данев аспира за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Към положителните измерения на дисертацията трябва да бъде добавено и решението личността и делото на императора да бъдат разгледани в пълнота, а не както обикновено в такива случаи – изключително с оглед на превратностите на историческите събития в тази част на Европа при прехода между четиринадесетото и петнадесетото столетие. За по-задълбоченото проникване във вътрешния свят на византийския василевс имат значение и заниманията с кореспонденцията на Мануил II – занимания, които докторантът е можел да си позволи благодарение на своята подготовка по старогръцки език в Класическата гимназия „Св. Константин-Кирил Философ“. С тези няколко предварителни бележки мисля, че отговарям положително на въпроса, дали дисертационният труд е посветен на значителен проблем – в случая от областта на византологията и балканистиката и дали е дисертабилен.

Правилно ли са формулирани целите на дисертанта и подбрани ли са адекватни методи за тяхното постигане? Това са принципни въпроси, на които отговор дава преди всичко трудът в неговия завършен вид. Все пак колегата Данев не е пропуснал да се спре на тези основополагащи изисквания в специална част от краткия си увод. Според мен тук е мястото и на един по-задълбочен преглед на това, което българската византология е сторила за възстановяване на облика на Късна Византия. Така по-добре би се очертало и по-аргументирано би звучало твърдението, че настоящият дисертационен труд е първото обобщаващо съчинение (в българската литература, разбира се), посветено на Мануил II Палеолог. А освен всичко друго, някои български съчинения (на Т. Томов, Ив. Попова, Хр. Матанов и др.) са били и особено полезни на автора при разработване на отделни проблеми в неговото изследване. От друга страна съчинения като „Византийските василевси“ присъстват само в библиографията на

края на дисертацията, а други като „Византийският свят“ на Ив. Божилов, където на византийския император като институция и на политическата идеология на Империята са посветени немалко страници, даже не са включени в библиографското изброяване.

И така, Николай Данев е избрал традиционния, но може би единствено възможен подход към изясняване на основни черти от личността и делото на император Мануил II – да подбере, анализира и използва колкото се може по-широк кръг извори, движейки се в руслото, определено от съчиненията на утвърдените имена в науката. Веднага трябва да отбележа и преведените лично от него и вкарани в научна употреба императорски писма, които представят дисертанта в добра светлина и го издигат до нивото на съвременната медиевистика. С отношението си към документа и по-специално към византийските писмени извори за историята на Късна Византия докторантът се заявява като един потенциален участник в колективния ангажимент на българската наука за довършване на поредицата „Гръцки извори за българската история“, от която неотдавна излезе том (XII), посветен именно на късновизантийските писатели и също неприсъстващ сред посочените в библиографията източници.

Тук е мястото да направя констатацията, че дисертационният труд показва добрата общо взето осведоменост на неговия автор върху съществуващата изворова база и изследователски съчинения, посветени на темата. Тяхното използван, а не само безкритично цитиране способства за добрите като цяло резултати и за постигане на поставените в увода на труда цели. С други думи, и в това отношение представената дисертация отговаря на изискванията, които се поставят пред нея.

Дисертационният труд на Николай Данев (в обем от 190 страници) се състои от увод, шест глави, заключение и приложение на документи. Илюстрациите, родословното дърво на Мануил II и факсимилетата на някои документи са в подкрепа по-скоро на образователната част от степента, за която авторът аспира. Не бива да се отрича обаче фактът, че с тези особености и с леко белетристичния си на места стил работата като цяло е приятна за четене, не е написана разточително и създава усещане за интересното време, на което е посветена. Тази своеобразна нейна прегледност позволява по-лесно да бъдат забелязани и приносите на дисертанта по изследваната тема.

Тези приноси сравнително точно са описани и от автора на дисертацията в автореферата. Според мен те могат да се търсят в две основни посоки. Първо, имаме работа с първото монографично изследване на български език върху живота и делото на Мануил II Палеолог. И второ, в нашата наука са вкарани в употреба някои нови исторически извори. За тези приноси ролята на дисертанта е безспорна. В добрата структура и прегледността на изложението виждам и косвени заслуги на научната ръководителка на Николай Данев – проф. Цветана Чолова.

Като се съгласявам с твърдението, че дисертационният труд на колежата Данев е задълбочено представяне на епохата, в която Мануил II живее и управлява, искам да се спра по-специално на някои аспекти от това представяне. И в това отношение отново ще открия търпението и старанието, с което дисертантът се занимава с няколко по-малко „привлекателни“ за подобен род научни съчинения страни от описваната действителност, а именно – идеологията, философията, дипломацията и литературните занимания.

На възгледите на император Мануил II Палеолог за политическата идеология е посветена цяла глава от дисертационния труд – четвърта (стр. 68 – 100). Това не означава, че и във всички останали части на повествованието не са използвани подходящите места и случаи да бъде обърнато внимание на този основен проблем. Така дисертантът изпълнява една от главните цели на своето изследване и показва стореното и написаното от императора през призмата на многовековната византийска имперска доктрина, претворявана в практиката според обстоятелствата по може би най-добрия начин от Мануил II. Общият извод, до който Николай Данев (и не само той) стига, че управлението на този василевс в крайна сметка не успява да предотврати пропадането на империята, не омаловажава активно защитаваните от Мануил II Палеолог позиции – и в неговите писма и трактати, и при дипломатическите му срещи, и в упражняването на всекидневната управленска дейност.

Отделна глава е посветена и на Мануил II като дипломат – петата (стр. 101 – 114), като и в този случай е валидно същото, което споменах по отношение на политическата идеология. Докторантът не се формализира да събере отделните аспекти от дейността на императора в отделни глави, където да ги анализира и представи, а прави това и на всички подходящи места в зависимост от хода на повествованието. В случая с дипломацията например много прояви на дипломатически умения и такт от Мануил II са показани в трета и шеста глава, посветени формално на по-„събитийната“ страна от биографията на василевса – на първите години след възкачването му на престола (трета глава) и на последните от неговото царуване (шеста глава), когато дава решителен отпор на османската експанзия, заплашваща вече самото съществуване на Империята.

Не е излишно да бъде припомнено, че тези две важни страни от делото на Мануил II Палеолог са представени не просто движейки се след известните събития, а аналитично, с познаване и критично отношение към съществуващата специализирана литература, както и с използване на многобройни цитати от релевантните за случая извори, някои от които – както вече нееднократно стана дума – са преведени и въведени в научна употреба в нашата медиевистика от дисертанта.

В смисъла на всичко, казано дотук, ще спомена само за пълнота, че подготовеният професионално автореферат съдържа всички изискуеми от ЗРАСРБ компоненти, а с посочените там от автора приноси на дисертационния труд вече се съгласих, така че няма да се повтарям.

Докторантът има три публикации по темата на дисертацията, две от които са в авторитетни специализирани издания, а третата представлява серия от лекции/беседи пред студентска и преподавателска аудитория, изнесени по време на „Пътуващ семинар до Албания на студенти и преподаватели от НБУ“ – модерна и перспективна форма за по-бързото постигане на достатъчна степен на разпознаваемост на младите български учени. Пак за пълнота ще отбележа, че засега не съм попаднал на цитиране на публикациите на Николай Данев, но не се съмнявам, че поне тази в сп. „Исторически преглед“ (за идеологическите позиции на Мануил II Палеолог), която може да се смята за основополагаща по дадения важен детайл от цялостната картина на Късна Византия, скоро ще влезе в нормален научен оборот сред медиевистите, четящи и използващи български език.

От тази бележка взимам повод, както се казва, да препоръчам на дисертанта да се интегрира по-отблизо с младото поколение български византолози, при които интересът към изследваната от него епоха от

историята на Югоизточна Европа и Източното Средиземноморие (в броделианския смисъл на това понятие) напоследък се засилва. Иначе останалите ми бележки нямат принципен характер и биха имали смисъл само при едно бъдещо публикуване на изследването под формата на монография. Тогава бих посочел случаи на неволни грешки в някои имена (Хрисоберг вместо Хрисоверг, Михаил Дука вместо само Дука), грапавини в преводите на византийски текстове, неувереност в използването на малки и големи букви при различни имена и институции и т.н. Но както знаят тези, които ме познават от по-отдавна, аз никога не бих препоръчал да се бърза с публикуването на дисертация, предназначена за присъждане на „малка“ докторска степен.

В заключение ще кажа, че съм напълно убеден в необходимостта Научното жури да присъди на Николай Орлинов Данев образователната и научна степен „доктор“ и ще гласувам ЗА това да стане факт.

София, 31 август 2019 г. проф. д.и.н. Илия Илиев, ИИСТИ – БАН